

STASĖ KRINICKAITĖ

**LIETUVIŲ KALBOS PIRMINIAI VEIKSMAŽODŽIAI
TRANZITYVUMO ATŽVILGIU (BENDRATIES HOMOFORMOS)**

Tiriant daugelio kalbų sąveikavimą, buvo pastebėta, kad vienas būdingų jo bruožų yra valdymo, ypač prielinksnio, interferencija (Гавранек 1972, 103; ЪИМ 1982, 30–31; Михальченко 1984, 185; Кононенко 1985, 26; Пути повышения культуры русской речи на Украине, 1986, 105–120; Панькин 1987, 13; Исаченко-Лисовая 1987, 118). Čia turima omeny ir nereti veiksmažodžių valdymo svyravimai, atsirandantys dėl kitų kalbų įtakos, kai tam tikri valdymo modeliai nusizūrimi arba kai padidėja jų vartojimo dažnumas. Matyt, valdymo variantai kalboje gali atsirasti ir patys savaime, o juos atskirti nuo interferencinės kilmės reiškinį yra nelengva. Pavyzdžiu, manoma, kad, seniai juntama vokiečių kalbos tendencija tranzityvinti intranzityviuosius veiksmažodžius Vokietijos Federaciniéje respublikoje dabartinę akivaizdžią formą įgavo dėl amerikietiškojo anglų kalbos varianto įtakos (Бок, Гарниш, Штарке 1979, 277).

Norint numatyti bent jau didžių galimų interferencijos atvejų (visų turbūt ir neįmanoma), reikėtų, kaip rodo dabartinė kalbos praktika, neužmiršti ne tik lietuvių kalbos veiksmažodžio valentingumo, bet ir morfologinės sistemos savitumo, jo pagrindinių darybinių grupių. Lietuvių kalboje, kaip ir kitose sintetinio tipo kalbose, greta semantinio valentingumo reikia kalbėti ir apie formalųjį valentingumą, kuris yra charakterologinė kalbos savybė, ir kuris arba susilieja su semantiniu valentingumu, arba jam prieštarauja (Капнельсон 1987, 21–22). Semantikos ir formalųjų požymių sąveikos ir prieštaringumai yra įvairių kalbos istorijos veiksnių pasekmė, o kartu ir tolesnių kitimų pradžia.

Laikant sakinį – pasakymą pagrindiniu bendravimo vienetu, i sakinį, kaip teigia semiologinė gramatika, tegalima žūrėti tik kaip į kažką semantiškai vientisa, vieninga. Jei ši semantinė vienovė skaidoma į dalis, t. y. į žodžius, tai ir apibūdinant kiekvieną žodį nereikėtų pamiršti, kad jis yra tos vienovės atspindys. Kitaip tariant, kiekvienam žodyje reikia matyti tai, kas jis semantiškai sieja su kitu, prie jo prisijungusiu žodžiu ir kas vadinama semantiniu derinimu. (Степанов 1981, 250). Šiuo požiūriu jokio iš anksto duoto žodžių semantinio bendrumo nesama, semantinis bendrumas iš esmės būdingas tik pasakymui. Jei kalbama apie kurio nors žodžio polinkį jungtis su tam tikrais žodžiais, tai tik todėl, kad šis polinkis abstrahuojamas iš to žodžio vartojimo pasakymuose ir apibendrinamas kaip savotiška žodžio ypatybė.

Semantinis derinimas (semantinis junglumas) pasireiškia kiekviename pasakyme, kurį sudaro daugiau negu vienas žodis. Derinamoji pasakymo turinio dalis vadinama ištisiniu semantiniu komponentu (длинный семантический компонент). Ši ištisinį komponentą galima sakyti arba susidedantį iš žodžių bendrų semantinių požymių (sintetinis požiūris), arba abstrahuojamą iš sakinio vienovės (analiatinis požiūris) (Ten pat, 257–258). Ištisinis semantinis komponentas, išsitęsdamas per visą pasakymą, įvairiose jo dalyse reiškiasi nevienodai. Viena kuria kryptimi jis stiprėja – arba einant nuo pirmesnio žodžio prie paskesnio, arba nuo paskesnio prie pirmesnio, nelygu kuris iš jų pasakyme dominuoja. Savo ruožtu einant kita kryptimi jis silpnėja ir nutrūksta, jei tolimesnė pasakymo dalis sudaro kontrastą pirmajai (Ten pat, 261).

Veiksmažodis paprastai derinamas su vardažodžiais, reiškiančiais subjektus arba objektus. Įvairių kalbų ir įvairiai laikais šis derinimas būna nevienodas. Protobaltų ir protoslavų epochai rekonstruojami du sintagmų, arba vientisinių sakinių, tipai, iliustruojantys buvusį semantinį vardažodžių ir veiksmažodžių derinimą. Vieną tokį tipą sudarė gyvas būtybes reiškiančių vardažodžių junginiai su atitinkamos „gyvosios“ diatezės (rūšies) veiksmažodžiais. Šiuos junginius vienijo ištisinis semantinis komponentas „gyvumas“ („одушевленность“). Antrasis tipas junginių buvo vardažodžių, reiškiančių negyvus daiktus su atitinkamos „negyvosios“ diatezės veiksmažodžiais. Pastarojo tipo ištisinis semantinis komponentas buvo „negyvumas“ („неодушевленность“). Vėliau šis derinimas iširo. Slavų kalbose semantinis „gyvumo – negvumo“ komponentas susitelkė ties vardažodžiais, veiksmažodžiams jis pasidare nesvarbus. Dėl to slavų kalboms būdingas leksinis-semantinis daiktavardžių skirstymas į 2 grupes pagal „gyvumo – negvumo“ požymį („одушевленные – неодушевленные“). Tuo tarpu veiksmažodžių tokį atitinkamą diatezių neskiriama. Baltų kalbose viskas vyko kitaip. Čia semantinis „gyvumo – negvumo“ komponentas buvo sutelktas ties veiksmažodžiu ir dėl to atsirado „gyvosios, arba aktyviosios“ diatezės ir „negyvosios“ diatezės veiksmažodžių priešprieša (plg. *daūžti* (apie gyvas būtybes) | *dūžti* (apie negyvus daiktus), taip pat *laužti* | *lūžti*). Iš šios priešpriešos ilgainiui išsirutuliojo tranzityvioji (kauzatyvinė, arba priežastinė) ir intranzityvioji veiksmažodžių diatezės. Daiktavardžiai, reiškiantys gyvas būtybes ir negyvus daiktus, baltų kalbose jokiais formos požymiais nesiskiria.

Slavų kalbose, kai veiksmažodžiu jau neberekėjo reikšti gyvumo ir negvumo priešpriešos, antrieji būtieji veiksmažodžių laikai su -ā ir -ē kamiengaliais buvo specializuoti kaip rodikliai veiksmažodžių, priešinamų pagal veiklo kategoriją. Dėl šios priežasties baltų ir slavų kalbų pirminių veiksmažodžių poros tą patį veiksmą reprezentuoja skirtingais atžvilgiais. Baltų kalbose veiksmas rodomas subjekto | objekto (tranzityvumo | intranzityvumo) atžvilgiu, esant vienai kuriai veiklo reikšmei, pavyzdžiu, lietuvių kalbos *beriu žirnių* | *žirniai byra* su aspektiniu (veiklo) pradėtiniu atspalviu (plg. *barstytí* su aspektiniu tēsiu ar kartotinio veiksmo atspalviu; taip pat *meřkti*, bet *mirkýti*). Slavų kalbose veiksmas reprezentuojamas veiksmo ribos buvimo ar nebuvo požiūriu (apibrėžtos trukmės ar neapibrėžtos trukmės), esant kuriai vienai, tranzityvinei ar intranzityvinei reikšmei, pvz.: seniosios slavų kalbos *coymu съне* / -*сынаму*, -*сына* „berti“ (Ten pat, 322–323).

Tranzityviosios ir intranzityviosios diatezių skyrimu paaškinamos ir pirminių¹ veiksmažodžių semantinės darybinės priešpriešos (Степанов 1975; Грамматика литовского языка 1985; Paulauskienė 1979; Криницкайтė 1980). Apibendrinamojoje J. Stepanovo klasifikacijoje skiriama dvi pagrindinės lietuvių kalbos veiksmažodžių klasės – intranzityviniai ir tranzityviniai. Šios klasės tarp savęs skiriasi keturiais požymiais. Pirmajai klasei būdinga: 1) TAT-, TET-, TIT-, TIR- tipų šaknys su trumpaisiais balsiais (T – žymi sprogstamąjį priebalsį, R – sonantą, A, E, I – atitinkamą tipą balsius); esamajame laike šios šaknys įgauna intarpą -n- arba formantą -st-, arba ir abu kartu; 2) esamojo laiko galūnė -a; 3) būtojo kartinio laiko galūnė -o; 4) efektyvioji intranzityvinė reikšmė (veiksmažodis negali turėti papildinio), pvz.: *añka, ãko, ãkti; geñda, gëdo, gësti*. Antrosios klasės veiksmažodžių būdingieji požymiai yra šie: 1) TER(T) tipo šaknys su dvigarsiais ar ilgaisiais balsiais; 2) esamojo laiko galūnė -ia; 3) būtojo kartinio laiko galūnė -é; 4) efektyvioji tranzityvinė reikšmė (veiksmažodis paprastai turi papildinį, žymintį veiksmo keičiamą objektą, pvz., „kasti žemę“): *baigia, baigë, baigtì; braükia, braükë, braükti*. (Степанов 1975, 169). Šios dvi veiksmažodžių klasės, priešinamos formos ir reikšmės atžvilgiu, yra gausiausios ir rodo pagrindinę lietuvių kalbos veiksmažodžio sistemos rutuliojimosi tendenciją. Visas kitas susidarančias veiksmažodžių grupes apibūdina tai, kad jos nuo pagrindinių klasų skiriasi pagal vieną, du arba tris iš minėtųjų požymiu. Šitaip visi lietuvių kalbos veiksmažodžiai suskyla iš viso į 13 klasius.

Pirmajai pagrindinei klasei (I, 1) pagal visus keturis požymius dar priklausytų pavyzdžiui, *býra, bìro, bìrti; liñksta, liñko, liñkti* ir kt. Daugumas jų susisieja su atitinkamais antrosios pagrindinės klasės veiksmažodžiais, pasižyminti tranzityvumu, pvz.: *býra, bìro, bìrti | bëria, bërë, beřti; liñksta, liñko, liñkti | leñkia, leñkë, leñkti* ir kt. Antroji klasė (I, 2) atskiria nuo pirmosios pagal vieną požymį – šios klasės veiksmažodžiai visose formose turi ilgą šaknies balsį, pvz.: *gržta, gržò, gržlti; nýksta, nýko, nýkti*. Šios klasės veiksmažodžių, koreliuojančių su kitais tranzityvumo atžvilgiu, turima mažiau ir paprastai jie gali būti siejami jau tik su išvestiniais veiksmažodžiais, pvz.: *nýksta, nýko, nýkti – naikina, naikino, naikinti; sprógsta, sprógo, sprógti – sprogđina, sprogđino, sprogđinti*. Trečiąją klasę (I, 3) sudaro tik du veiksmažodžiai, turintys skirtingą būtojo laiko galūnę – -é, o ne -o: *mírsta, mìré, miřti; gímsta, gímë, gímti*. I ketvirtąją klasę (I, 4) skiriama veiksmažodžiai su intarpu -n- esamojo laiko formose. Be to, jie yra nedėsnings semantikos, reiškia ne perejimą į būseną, o judėjimą arba veiksmus, nukreiptus į veiksmo rezultatą, pvz.: *kañka, käko, kákти; rañda, rädo, rästi*. Tokia gramatinė reikšmė, kai veiksmažodis reiškia veiksmą, kreipiamą į veiksmo rezultatą, o ne į realų keičiamą objektą, vadinama neefektyviajā tranzityvine. Penktąją klasę (I, 5) sudaro veiksmažodžiai jau be intarpo -n-, bet tokios pačios neefektyviosios tranzityvinės semantikos, pvz.: *brúka, brúko, brúkti; lìpa, lìpo, lìpti*. Šeštoji klasė (I, 6) skiriasi nuo šios vienu požymiu – būtojo laiko galūne -é, o nuo pagrindinės klasės dar ir kitu, semantiniu, pvz.: *dëga, dëgë, dëgti; këpa, këpë, këpti*.

¹ Pirminiais, kaip ir „Lietuvių kalbos gramatikoje“ (V., 1971. T. 2.) vadinti tie veiksmažodžiai, kurie dabartinės kalbos požiūriu laikomi neišvestiniai, nes neturi priesagų nei priešdėlių, r kurių visos trys pagrindinės formos yra dviskiemėnės.

Antrosios pagrindinės klasės atžvilgiu skiriamos taip pat šešios klasės. Pirmąją (II, 1) be minėtųjų, sudaro daugumas efektyviojo tranzityvumo veiksmažodžių, turimų šalia intranzityvinį, pvz.: *keičia*, *keitė*, *keisti* (plg. *kiňta*, *kito*, *kisti*), *meřkia*, *meřkē*, *meřkti* (plg. *miřksta*, *miřko*, *miřkti*). Antrają klasę (II, 2) apibūdina vienas skiriamasis požymis – esamojo laiko šaknyje turimi dvigarsiai su e tipo balsiais, o būtojo laiko – ilgieji balsiai, pvz.: *běria*, *běrē*, *beřti*; *kāria*, *kórē*, *kárti*. Trečiąją klasę (II, 3) sudaro veiksmažodžiai, kurie nuo pagrindinės klasės skiriiasi taip pat tik šaknies sandara. Esamojo, būtojo laiko ir bendraties šaknies santykis čia tokis pat, kaip ir antrosios klasės, tik bendra šaknies forma čia turima TIR (o ne TER), t. y. su i tipo balsiais. Pvz.: *gīria*, *gýré*, *gīrti*; *īria*, *ýré*, *īrti*; *dúria*, *dúré*, *dúrti*; *kùlia*, *kúlē*, *kùlti*. Ketvirtąją (II, 4) sudaro klasė veiksmažodžių, turinčių du skiriamuosius požymius: esamojo laiko galūnę -a (ne -ia) ir kitokią šaknies struktūrą. Bendraties šaknies santykis su būtojo ir esamojo laiko šaknimis tokis, kaip ir trečiosios klasės, pvz.: *gīna*, *gýné*, *gīnti*; *mīna*, *mýné*, *mīnti*; *pīna*, *pýné*, *pīnti*. Penktajai klasei (II, 5) būdinga tai, kad ilgas šaknies balsis čia nėra apibendrintas visai paradigmai (kaip pagrindinės klasės), o turimas tik būtojo laiko ir bendraties šaknyje. Pvz.: *drēbia*, *drēbē*, *drēbti*; *drēskia*, *drēskē*, *drēksti*; *grēsia*, *grēsē*, *grēsti*. Šeštąją klasę (II, 6) sudaro 2 veiksmažodžių grupės: a) *sēja*, *sējo*, *sēti*; *spēja*, *spējo*, *spēti*; *jója*, *jójo*, *jóti*; b) *bliáuna*, *blióvē*, *bliáuti*; *džiáuna*, *džióvē*, *džiáuti*; *griáuna*, *grióvē*, *griáuti*. Šių grupių veiksmažodžių esamojo ir būtojo laikų kamienų daryba tarmėse įvairuoja (*bliáuna* < *bliáuja*). Jų būdingoji reikšmė – neefektyvioji tranzityvinė. Galiausiai dar lieka viena klasė, kuri tegali būti skiriama abiejų pagrindinių klasių atžvilgiu (I, 7–II, 7), nes esamojo laiko šaknyje turimas iš kilmės stipriojo laipsnio balsis, o būtojo laiko – silpnojo laipsnio, pvz.: *keřša*, *kiňšo*, *kiňsti*; *keřpa*, *kiřpo*, *kiřpti*; *keřta*, *kiřto*, *kiřsti*. Pagal semantiką šie veiksmažodžiai taip pat nevienodi – vieni efektyvieji tranzityviniai, kiti efektyvieji intranzityviniai (Ten pat, P. 169–179).

Šioje klasifikacijoje atspindimi veiksmažodžių reikšmės ir formos reguliarumai rodo, kad kalbamosios dvi veiksmažodžių klasės su skirtinė ūknių struktūra ir nevienodomis galūnėmis, taip pat atitinkamai turinčios nevienodą semantiką, apima tik dalį veiksmažodžių (apie 42 poras). Jau tik dalis intranzityvinų veiksmažodžių turi juos atliepiancius tranzityvinius pagal visus minėtus keturis požymius. Kiti tegali būti gretinami su išvestiniais veiksmažodžiais ar visai kitos ūknių veiksmažodžiais, kitomis leksemomis. Buvusi stipri baltų kalbų intranzityvumo – tranzityvumo priešprieša yra apirusi, o kai kuriose latvių kalbos tarmėse gali būti laikoma visiškai iširusi (Kazlauskas 1968, 355).

Atsižvelgiant ypač į paskutinią tarpinę lietuvių kalbos veiksmažodžių klasę, lietuvių kalbos veiksmažodžio tranzityvumas apibūdinamas trim atvejais: 1) ūknų santykis TeRT – | TiRT gali pasitaikyti to paties veiksmažodžio paradigmoje (kaip paskutiniosios klasės veiksmažodžių), pvz.: *peřka*, *piřko*, *piřkti*; *peřša*, *piřšo*, *piřsti*; 2) jis būdingas dviem atskiriems koreliuojantiems veiksmažodžiams, pvz.: *svířti* | *svírti*, *žířti* | *žírti*; 3) veiksmažodžiai gali būti siejami pagal reikšmę, o formos atžvilgiu jie nė kiek nesisieja, yra visai skirtinės leksemos. Iš esmės paskutinių atvejų iliustruoja ir veiksmažodžiai, kurių santykiaivimas nėra reguliarus arba

formos, arba reikšmės požiūriu. Pavyzdžiui, ir *gélti*, ir *gilti* dabartinėje kalboje turi tą pačią reikšmę „leisti geluonį, kąstį“, nors dėsningai ji turėtų būti būdinga tik pirmajam. Be to, pirmasis dar turi ir kitų reikšmių, pvz., „labai skaudėti“, „būti labai šalta“, kurios labiau pritiktų antrajam, bet pastarajam visai nebūdingos. Gretinant formos atžvilgiu dėsningai santykiaujančius *nëria*, *nérè*, *nérti* (i vandenį) ir *nýra* (*nírsta*), *níro*, *nírti*, galima būtų laukti, kad pirmasis bus tranzityvinis. Tačiau taip nėra. Tai judėjimo reikšmės veiksmažodis, nereikalaujantis galininko linksniu reiškiamo papildinio. Kai kurie iš dėsningai santykiaujančių veiksmažodžių turimi tik skirtingose lietuvių kalbos tarmėse (vienas vienoje, kitas kitaip) arba ir skirtinose baltų kalbose, pvz., lietuvių kalbos *svilti* ir latvių kalbos *svel'u svelt* (Степанов. Указ. соч. 180–183).

Dar vienas veiksmažodžių neregularumų būtų tas, kad jie, kaip matyt iš klasifikacijos, skirdamiesi šaknies balsiais ir esamojo bei būtojo laiko galūnėmis, visi turi tokią pačią bendraties galūnę -*ti*. Kai kurių artimos fonetinės sandaros veiksmažodžių bendratys ir visiškai sutampa, pasidaro homoformomis, t. y. vienodos fonetinės struktūros visai skirtingu žodžiu formomis (Jakaitienė 1980, 43), plg. *lipti* (*limpa*, *lipo*) (I, 4) || *lipti* (*lipa*, *lipo*) (I, 5). Beje, šių veiksmažodžių, kaip ir dar keleto, sutampa ir būtojo laiko formos.

Pirmiausia gali atrodyti, kad tokios sutampančios formos (plg. dar būsimojo laiko formas *viřs* (vérsa, vîrē) (I, 6) || *viřs* | *viřsta*, *virta* (I, 1) nesiderina su tikslinga kalbos ženklo prigimtimi. Tačiau vis dėlto tokį formų kalboje esama ir, galima sakyti, kad jų sutapimas paprastai nė nepastebimas. Tai, matyt, iš dalies paaikinama ir tuo, kad visos kiekvieno žodžio formos semantiniu pagrindu kalbančių sąmonėje asocijuojamos į vieną atskirą visumą. Präsmės („réikšmės“), V. Vinogradovo teigimu, kalboje sudaro vidiniai ryšiai susijusias paradigmai (eiles), jungiamas joms bendro elemento ar požymio, ir visų pirma santykiauja šių paradigmų viduje. Šios eilės savo ruožtu tuo pačiu pagrindu ieina į aukštesnio rango paradigmai ir taip toliau. O paradigmai ne tik tarpusavyje santykiauja, bet ir yra viena su kita susijusios, viena nuo kitos priklauso. Taip reiškiasi kalbos sistemiškumas. Dėl to šioje sistemoje galimi įvairūs homonimijos atvejai, kai dvi reikšmės, priklausančios skirtinoms, kartais labai tolimoms paradigmoms, reiškiamos to paties pavidalo formomis (Виноградов 1975, 297–298).

Tai galėtų rodyti ir „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (V., 1972; toliau – DLKŽ) randamos keturios pirminių veiksmažodžių poros, turinčios būtojo laiko ir bendraties homoformas: 1. *Dūja*, *dùjo*, *dùiti* (I, 1) 1. trauktis kokiomis dujomis, migla. 2. netekti nuovokos, kvaišti. 2. *Dūja*, *dùjo*, *dùiti* (II, 6) smarkiai bėgti dumti: *Dùiti namo*. 1. *Keřpa*, *kiřpo*, *kiřpti* (I, 7–II, 7) 1. rėžti žirklėmis: *Plaukus, barzdą, nagus kirpti*. *Avių kerpmamos žirklės*. 2. rėžyti žirklėmis audeklą, ruošti siuvimui: *Marškinus kirpti*. 3. prk. ėsti, gnybt, skaudinti: *Gira liežuvį kerpa*. *Šaltis ausis kerpa*. 4. šnek. smagiai eiti: *Kad kerpa per lauką*. 2. *Kiřsta*, *kiřpo*, *kiřpti* (I, 1) žr. gižti. *Lipa*, *lipo*, *lipti* (I, 5). 1. eiti, žengti aukštyn ar žemyn; kopti: *Lipti į kalną*. *Lipti į kalną vis aukštyn*. *Lipti į medį*. *Lipti iš traukinio*. *Lipti nuo stogo*. *Lipti per slenkstį, per tvorą*. *Iš lovos nelipti* (sirgti). *Ant palinkusio karklo nuo ožkos lipa* (flik.). 2. prk. pakilus virsti per kraštus: *Tešla iš geldos lipa*. 2. *Lim-*

pa, lipo, lipti (I, 4) 1. kibti, klijuotis: *Tie klijai gerai līmpa. Sniegas līmpa prie kojų.* 2. turėti patraukimą, kibti: *Vaikinai līmpa prie jos.* 3. būti užkrečiamam: *Limpamoji liga. Šiltinė līmpa.* 1. *Žūva (žūsta), žūvo, žūti* (I, 1) 1. galą gauti, mirti: *Žūvo fronte, kovoje. Žūvo nuo priešo rankos.* 2. dingti, prapulti: *Žūvo visos brangenybės. Kur tu buvai žūvės? Žūvo paskutinė viltis.* *Kilnūs darbai nežūsta.* 3. vargti, kamuotis: *Žūva moteriškė per dienas su vaikais.* 2. *Žūsta, žūvo, žūti* (I, 4) ryt. žvejoti, žuvauti: *Žūvome ežere su tinklu. Vyrai išėjo žūti.*

Kaip matyti, paskutiniuosius du veiksmažodžius galima laikyti beveik tikrasis homonimais, nes jų ir esamojo laiko formos taip pat sutaptų, jei nesiskirtų variantų dažnumu.

Laikoma, kad kalba leksikos homonimų, t. y. tokią žodžių, kurių sutampa visos formos, vengia (Степанов 1975, 27). Tai taip pat matyti iš jau pateiktų pavyzdžių – sutampančias formas turintieji veiksmažodžiai, būdami skirtingu leksiniu reikšmiu žodžiais, vienas nuo kito skiriiasi nors vienu garsu arba bent priegaise. Skirtingų priegaidžių (homografa) esamojo laiko ir bendraties formos DLKŽ randamos dvi:

1. *Brēsta, brēndo, brēsti* (I, 1) 1. darytis tinkamam naudoti; nokti (apie vaisių): *Javai, riešutai brēsta.* || prk.: *Planas brēsta* (aiškėja); 2. eiti į protą, tvirteti: *Augės, bet nebrendės.* || prk.: *Idėjiškai brēsta.* 2. *Brēsta, breñto, brēsti* (I, 1) pūti, tręsti: *Rastai lauke brēsta.* Apie šių veiksmažodžių formų homonimiškumą galima kalbėti, žinoma, tik turint galvoje nekirčiuotų tekstų skaitymą.

Šių dviejų veiksmažodžių paradigmose be priegaidės skirtumo, dar esama nevienodų ir būtojo laiko kamiengalių (-d-, -t-). Abiejų požymiu dėka šie veiksmažodžiai yra skiriami kaip ne tos pačios leksinės reikšmės žodžiai. Gramatinė klasifikacija, kaip buvo matyti, remiama bendresniais keturiais minėtais požymiais, susijusiais su gramatine semantika, apimančia tam tikras leksinių reikšmių grupes. Todėl šioje klasifikacijoje *brēsti* ir *brēsti* skirtini tai pačiai klasei.

Nemažos dalies veiksmažodžių (23 poros) sutampa tik bendratys. Tarp jų, kaip ir jau pateiktuose pavyzdžiuose, esama tiek tokį, kurie priklauso tai pačiai klasifikacijos klasei, tiek tokį, kurie priskiriami skirtingoms klasėms. Idomiausia tai, kad daugumą (18 porų) sudaro veiksmažodžiai, kurių vienas priklauso pagrindinei tranzityvinei klasei (su galūnėmis -ia, -ė), o kitas – pagrindinei intranzityvinei klasei (su galūnėmis -a, -o).

Iš tai pačiai klasei (I, 1) priskirtinė veiksmažodžių su galūnėmis -a, -o bendraties homoformas turi 2 poros: 1. *Geñda, gëdo, gësti* (I, 1) 1. darytis netinkamam, netekti gerųjų savybių: *Mašina pradėjo gësti* (trikti). *Dantys geñda* (kiūra). *Nesūdyta mësa greit geñda* (pūva). 2. prk. tvirkti, pasileisti: *Žmogus, nieko nedirbdamas, geñda.* 3. sirgti pasiutimo liga, siusti: *Šuo geñdā.* 2. *Gësta, gëso, gësti* (I, 1) 1. nykti ugniai, šviesai; blësti: *Ugnis, žvakė, žarijos gësta.* *Vakaro žara gësta.* 2. prk. silpti, nykti: *Sveikata jau gësta.* *Negëstantis skausmas.* *Gësta paskutinė viltis.* 1. *Kiñta, kito, kisti* (I, 1) 1. keistis, mainytis: *Gamtoje viskas nuolat kinta.* *Oras kiñta.* *Žmonių sąmonė kinta.* 2. *Kiñda, kido, kisti* (I, 1) pradėti kedėti, skarti, plyšti: *Marškiniai kiñda.*

Dar dvi poros veiksmažodžių turi bendratis homoformas šalia esamojo ir būtojo laiko vienodų galūnių -ia, -ė. Pvz.: *Jaūčia, jaūtė, jaūsti* (II, 1) 1. patirti, justi vidinius išgyvenimus, jausmus: *Jausti malonumą, skausmą, simpatiją.* || sngr. *Jaučiuosi pailsejės.* 2. galėti patirti, pajusti išorinius įspūdžius: *Jausti šaltį, kvapą, skonių.* 3. numanyti, nuvokti: *Jausti pavojų.* *Jaučiu jį turint pinigų.* || sngr. *Nesijaučiu kaltas.* 2. *Jaūsia, jaūsė, jaūsti* (II, 1) ryt. daryti netvarką, jaukti, versti: *Jausti spinas, skrynias.* 1. *Siaūčia, siaūtė, siaūsti* (II, 1) 1. Supant uždengti ar nudengti: *Siaučia pečius skara.* *Siaučia skarą ant pečių (nuo pečių).* || sngr.: *Siaūskis kailiniais.* 2. supti: *Kariuomenė prieš siaučia.* 3. grūdus berti vėjyje, kad pelai ar menkesni grūdai išsiskirtų: *Siausti rugius.* Atnešk siaučiamą geldą. 4. lakstyti, išdykauti, dūkti: *Vaikai siaučia.* 5. šelti, dūkti: *Siaučia baisi audra.* *Siaučia vėjas, pūga.* 6. nevaldomai viešpatauti, savavaliauti, įsigalėti: *Plėšikai siaučia.* *Ligos, epidemijos siaučia.* 7. mesti, svieсти: *Popierius siaučia į krosnį.* 8. sukti galvas (apie kopūstus): *Kopūstai pradėjo siausti.* 9. prk. smagiai ką daryti (eiti, mušti, gerti): *Siausk, vyruti, namo!* Kad siautė diržu (kirto)! Po truputį ir jis siaučia (geria). 2. *Siaūdžia, siaūdė, siaūsti* (II, 1) 1. maloniai šlamėti, ošti, gausti: *Kur tik klausai, vis linksma: šlāma, siaūdžia, ūžia.* Vėjelis pūtė, pušeles siaudė. 2. skambeti (ppr. maloniai): *Ramiai siaudė žmonių giesmelės.* *Siaūdžia trake bitinėlis (d.).* *Paukščiai karklyne siaūdžia.* Du veiksmažodžiai turi homografiškas bendratis šalia vienodų galūnių (-a, -ė) ir ypač skiriasi šaknies balsių santykavimu paradigmoe, priklauso skirtin-goms klasėms, plg. 1. *Mīna, mýnė, minti* (II, 4) 1. spaudyti kojomis, trypti: *Minti pievą.* *Minti purvyną* (klampoti). *Vaikščioja kasdien mintais takais.* *Moli, durpes minti* (minkyt). *Vežimą, šiaudus stirtoje minti.* || sngr. *Bulvės minasi po kojomis.* 2. statyti koją, stotis, remtis kojomis: *Mink ant šio akmens.* *Minti į purvyną.* 3. skirti pluoštą nuo spalių: *Linus minti* || sngr.: *Ar gerai minasi linai?* 4. apdoroti, minkštinti: *Kailius, odą minti.* 5. spausti pakoją, paminą: *Minti rateli* (verpti). *Minti dumplės.* *Koja minama mašina.* 6. eiti, žingsniuoti: *Jis tankiai mina.* *Mina vietoje.* 2. *Mēna, mīnė, miñti* (I, 7–II, 7) 1. turėti galvoje, nepamiršti: *Menù savo vai-kystę.* *Nemenu, kada tai buvo.* 2. atgaivinti sąmonėje, priminti: *Vaikystę mēna kiek-viena kertė.* 3. spėti: *Mislę minti.* *Menù, kad rytoj bus giedra.* 4. duoti (vardą): *Kas tau minė vardeli?*

Kitais atvejais sutampančias bendratis turi veiksmažodžiai su skirtinomis galūnėmis. Dviejų tokų porų veiksmažodžių vieno galūnės -a, -ė, o kito -a, -o. Pvz.: 1. *Räka, räkė, räkti* (I, 6) 1. durti, krapštyti: *Skylę räkti:* *Räkė, räkė ir prarakė skaudulį.* 2. prk. nedailiai, nevikriai ką dirbt, krapštyti: *Pirštinę rakti.* 3. ryt. dz. kasti, rauti: *Burokus räkti.* 4. prk. šnek. skriausti, apgaudinėti; nulošti kortomis: *Žiūrėk, jis tame räka.* 2. *Raňka, räko, räkti* (I, 1) (I, 1) mažėti skylei, rauktis, akti: *Ežeras baigia räkti.* 1. *Sëka, sëkė, sëkti* (I, 6) 1. eiti, vykti paskui: *Prašom sekти paskui mane (man iš paskos).* *Sekti kieno pėdomis.* Šuo seka žmogų. *Paskui arkla sekti* (art). 2. stebėti judantį daiktą: *Sëka akimis plaukiojančių žuvų šešelius.* *Sekti lėktuvo skridimą.* 3. stebėti (ppr. slapta) kieno nors veikimą, norint išaiškinti: *Sekti priešo judėjimą.* *Sekti priešo agentą.* *Budrios akys jি seka.* 4. gilintis į kokį dalyką, domėtis: *Sekti paskutines mokslo naujienas.* 5. laikytis (tikro kelio): *Geras arklys ir nakti kelia seką.* 6. daryti, kaip kitas daro, kartoti, panašauti: *Jis*

sėka savo mokytoju. Mergaitė senelės žodžius sėkė (kartojo). Sėk mano patarimu. 7. pasakoti: Pasaką sekti. 8. atsiginti: Sūnus tėvu sėkės. 2. Señka, sėko, sėkti (I, 1) 1. mažėti, slūgti (apie vandenį): Upė jau senka || prk. Žaliavų ištekliai smarkiai senka. 2. prk. nykti, menkti: Sveikata senka.

Kitų veiksmažodžių (15 porų) bendratis homoformos turimos tokiai, kurių vienas priklauso pagrindinei tranzityvinei klasei ir turi galūnes -ia, -ė, o kitas – intranzityvinei ir turi galūnes -a, -o. Pvz. (trumpumo dėlei tolesniuose pavyzdžiuose bendratis pateikiama pirmoji, kaip ir žodynose): 1. Bařkšti, -škia, -škė (II, 1) 1. barškėti: Lietus jau barškia. 2. barškant važiuoti: Plentu barškia vežimas. 2. Bařkšti, -ta, bařško (I, 1) ryt. Žirniai jau barkšta. 1. Buřbtí, -ia, -ė (II, 1) 1. burgzti, birgzti: Léktuvas burbia. Ratelis verpiant burbia. 2. neaiškiai kalbėti, murmėti. 3. teršti (apie muses): Musės langus burbia. 2. Buřbtí, -sta, -o (II, 1) ryt. tvinkti, tinti pusti: Votis burbstā. Nušalusi nosis burbstā. 1. Kaisti, -čia, -tē (II, 1) 1. statyti ant ugnies indą, kad šiltų, virtų: Kaisti puodą, katilą, vandenį. Kaisk vakarienę. 2. šnek. greitai eiti, važiuoti, bėgti: Kad kaičia, tai kaičia vyras! 2. Kaisti, -sta, -to (I, 1) 1. karštam darytis, šilti (nuo ugnies, trinties): Krosnis jau kaista, tuoj bus karšta. 2. šusti, pūti: Kaista šienas, miltai, grūdai (drėgni). 3. prakaituoti: Jis greit kaista. Arklys kaista. 4. raudonuoti, degti iš gėdos ar šiaip kokio susijaudinimo: Meluojant ausys kaista. 1. Kaūsti, -ta, -o (I, 1) girtam darytis, svaigti nuo alkoholio: Igérusių galvos kaušo. 2. Kaūsti, -ia, -ė (II, 1) 1. godžiai gerti, valgyti: Pieną kaušti. Vaikas košę kaušia. 2. gerti svaigiuosius gérimus: Jie alų kaušia. 3. Kaūsti, -ia, -ė (I, 1) skobti, rausti: Akmenyje duobę kaušti. 1. Niūkti, -ia, -ė (II, 1) 1. ingzti, mykti: Girdžiu, kad kažkas niūkia už durų. Nebylys tik niūkia ir daugiau nieko. Ligonis vos beniūkia. 2. dusliai gausti, ošti: Niūkė rudens miškas. Niūkia vėjas. 3. dz. ryt. šnekėti: Seniai visą vakarą niūkė. 4. šnek. raginti ką daryti: Tinginį vis reikia niūkti. 5. šnek. uiti, barti: Jis niūkia ir niūkia savo vaikus. 6. šnek. sunkiai nešti, vilkti ar šiaip ką dirbti: Niūk ir niūk tą vandenį. 2. Niūkti, -sta, -o (I, 2) trauktis debesimis, niauktis: Dangus pradėjo niūkti. 1. Nókti, -sta, -o (I, 1) 1. sirpti, brėsti: Uogos, vaisiai, jayai noksta. Sūriai noksta. 2. silpti, menkti: Motina tebenoko ligos patale. 3. vysti: Nóko rūta, nóko mēta, nóko lelijėlė (d.). 4. tarm. alkti, badauti. 2. Nókti, -ia, -ė (II, 1) tarm. sekti iš paskos, vytis: Tu anq turi vis nokti. 1. Pařpti, -ia, -ė (II, 1) išduoti pasikartojantį, nedarnų, monotoniską garsą; burgzti, plerpti: Motociklas parpia. Senis traukia iš parpiančios pypkės dūmus. Griežlė parpia. 2. prunkšti, šnarpšti: Arkliai parpia. Jis tik parpia pro nosį. 3. švokšti, gergžti: Gerklė parpia. Balsas parpia. 4. knarkti, miegoti. 2. Pařpti, -sta, -o (I, 1) šnek. pampti, pursti: Ridikai pradėjo pařpti. 1. Piëpti, -ia, -ė (II, 1) plonai rékti, cypti: Žąsiukai piepia. Ji tik piepia, o ne dainuoja. 2. Piëpti, -sta, -o (I, 1) šnek. menkti, silpnėti, skursti. Puřpti, -ia, -ė (II, 1) 1. knarkiant miegoti; parpti, knarkti: Purpia kaip katinas. Ar nebus gana purpti, kelkis! 2. birbti, birgzti: Motoras, motociklas purpia. 3. murkuoti (apie katę). 4. šnek. garsiai srébti: Gražiai valgyk sriubą, nepušpk. 5. skristi, lékti sparnais plakant: Putpelės pušpdamos pakilo iš po kojų. 2. Puřpti, -sta, -o (I, 1) žr. pursti. 1. Raūsti, -ia, -ė (II, 1) kasti, knisti, verstis: Duobę, žemę rausti. Šernas pievą rausias. || sngr. Vėžys rausiasi po dumblą. 2. Raūsti, -sta, -do (I, 1) 1. darytis raudonam: Pomidorai jau rausta. Rytais rausta. 2. nuo šalčio, iš gėdos

raudonuoti: *Jis rausta ir baļa. Rausta žandai. Raudo iš gēdos.* 1. *Skaūdžia, skaūdē, skaūsti* (II, 1) žr. skriausti: *Visi mane skaūdžia.* 2. *Skaūsta, skaūdo, skaūsti* (I, 1) imti skaudēti: *Galvą skausta. Nuo alaus galvą skaus* (flk.). 1. *Skilti, skýla, -o* (I, 1) 1. plyšti: *Skalus medis gerai skyla. Ažuolas neskyla.* 2. skeldēti, plaišoti: *Nuo vējo lūpos skyla.* 3. kaltis, ristis iš kiaušinio: *Žāsiukai jau skyla.* 4. skirtis, skaidytis: *Organizacija skilo į grupes.* 5. byrēti į dalis, iirti: *Kai kurių medžiagų atomai savaime skyla.* 2. *Skilti, skýla, skýlé* (II, 3) 1. skiltuvu gauti ugnį: *Ugnj skildavo skiltuvu.* 2. kirsti, skelti: *Skilk jam į ausi.* 3. šnek. smarkiai bėgti, joti, lyti: *Tai skilia kiškis lauku.* 1. *Skuīsti, -sta, -to* (I, 1) žem. šélti, išdykauti. 2. *Skuīsti, -čia, -tē* (II, 1) žem. žr. kuisti 2. 1. *Suñkti, -ia, -é* (II, 1) koštī skystimą; spausti, kad eitų sunka: *Bulvēs jau išvirē, reikia sunkti. Medų, vaškų sunkti.* 2. *Suñkti, -sta, -o* (I, 1) sunketi: *Jau sunksta galva, noriu miego.* 1. *Tinti, -a, týnē* (II, 4) 1. plakti dalgį: *Vyrai dalgius tina.* 2. šnek. mušti, daužyti: *Ēmē tinti lazda per šonus. Gausi tinti.* 2. *Tinti, -sta, -o* (I, 1) nenormaliai plėstis, burkti (apie audinius): *Tinsta ranka. Iš bado tinsta.*

Iš šių pavyzdžių galima spręsti, kad skirtingų klasių tranzityviųjų ir intranzityviųjų veiksmažodžių sutampančios bendaratys kalboje yra pakenčiamos. Taip yra, matyt, dėl to, kad kalbančiųjų yra jaučiamas paradigmų formos ryšys, kad bendaratys priskiriamos skirtingoms paradigmoms. Be to, atraminėmis veiksmažodžio paradigmų formomis kalbotyroje iš seno laikomos esamojo ir būtojo laiko formos, o ne bendaratis, plg. turimas 4 poras: *kaisti (kaičia, kaîtē) || kaisti (kaista, kaîto); kaūsti (kaūšia, kaūšē) || kaūsti (kaūsta, kaūšo); skaūsti (skaūdžia, skaūdē) || skaūsti (skaūsta, skaūdo); skilti (skilia, skýlé) || skilti (skýla, skilo).*

Matant, kad taip išlaikomos homoformos ir nuosekliai skiriamais paradigmų, sunku ir įsivaizduoti, kad jos galėtų kaip nors kisti. Tačiau jau iš pateiktosios veiksmažodžių klasifikacijos buvo matyti, kad buvusios paradigmų yra gerokai išsiderinusios ir apirusios. Ar šios paradigmų ir jų tarpusavio santykis nerodo polinkio ir toliau kisti?

Vieną iš kitimo prielaidų sudaro tai, kad kalboje paradigmų ne tik skiriama viena nuo kitos, bet ir tam tikru mastu siejamos tarpusavyje, viena nuo kitos priklauso. O siejamos jos tiek pagal formos, tiek pagal reikšmės bendumą. Žodžių sąskambis, jų fonetinis panašumas turi įtakos ir jų suvokimui, atsiliepia jų semantiniams ryšiams (Виноградов 1976, 298). Kalbamieji giminiškos šaknies veiksmažodžiai yra fonetiniu atžvilgiu labai panašūs. Sutampant bendaratims, sutampa ir nemaža dalis jų formų, padaromą iš bendaraties – būtasis dažninis laikas ir šio laiko veikiamais dalyvis, būsimasis laikas ir jo abiejų rūsių dalyviai, siekinyse bei tariamoji nuosaka, liepiamoji nuosaka, pusdalyvis, būtojo laiko neveikiamais dalyvis, reikiamybės dalyvis, būdinus. Vadinas, didokas kiekis šių veiksmažodžių formų formaliojo tranzityvumo atžvilgiu yra neutralios. Sutampančias bendaratis šia prasmė galima laikyti šios priešpriešos neutralizavimo šaltiniu. Čia jau nebus kalbama apie tai, kad šios priešpriešos niveliavimui bendaratis turi įtakos todėl, kad pagal ją gali būti išlyginami esamojo laiko formų šaknies balsiai (Zinkevičius 1981, 90).

Turint prieš akis vien tik skirtingesnes bendaratis, jau galima laukti ir didesnio jų paradigmų skirtingumo, net jei bendaratys skiriiasi tik prieigaide. DLKŽ randama

penkios tokios poros veiksmažodžių (su galūnėmis *-ia*, *-é* ir *-a*, *-o*), turinčių homografiškas bendraties formas. Tačiau nė apie vieną iš jų negalima pasakyti, kad ją sudarantys veiksmažodžiai būtų susiję pagal tranzityvumą, t. y. kad jie būtų giminėškos šaknies. Pvz.: 1. *Dulkti*, *-ia*, *-é* (II, 1) smulkiai lyti: *Nei čia lyja, nei ką, tik dulkia, ir gana.* 2. *Dulkti*, *-sta*, *-o* (I, 1) dulkėti: *Dulksta kelias, plunksnos.* 1. *Juosti*, *-ia*, *-é* (II, 1) 1. juosta, diržu ir pan. rišti, supti: *Liemenę juosk diržu || sngr. Tėvas diržą juosiasi* (atsijuosia arba susijuosia). 2. prk. kirsti, mušti, pliekti: *Juosti botagu, diržu, lazda.* 2. *Juostoti*, *-sta*, *-do* (I, 1) darytis juodam: *Rankos juosta. Nuo rūkymo dantys juosta.* 1. *Kařsti*, *-ia*, *-é* (II, 1) 1. su tam tikrais prietaisais kedenti vilnas (prieš verpiant): *Vilnas kařsti.* 2. braukti karštuais (linų galveles): *Jie jau baigia linus kařsti.* 3. šnek. smarkiai ką daryti (eiti, važiuoti, valgyti ir kt.): *Kařšia per laukus. Kařšia kopūstus. Lietus kařšia. Kailį (kam) kařsti* (pertti, mušti). 2. *Kársti*, *-ta*, *-o* (I, 1) 1. baigtι amžių, seneti: *Jis sveikas karšo prie sūnaus.* 2. nieko nebegalėti veikti, būti silpnam, nebeturėti jėgų dėl senatvės. 1. *Kliōkti*, *-ia* *-é* (II, 1) 1. smarkiai lyti, pliaupti, šniokšiant bėgti: *Klioktē kliōkē lietus. Upeliai kliōkia.* 2. smarkiai pilti: *Kam tą vandenį kliōkiate?* 3. virti, kunkuliuoti. 4. smarkiai rėkti, bartis; negražiai dainuoti. 2. *Kliókti*, *-sta*, *-o* (I, 1) žem. trauktis, bliūkšti: *Tuščias pilvas klióksta.* 1. *Skobti*, *-sta*, *-o* (I, 1) negardžiai rūgti: *Alus skobsta.* 2. *Skobti*, *-ia*, *-é* (II, 1) 1. drožti, skaptuoti: *Geldas skobti. Šaukštus skobti.* 2. skinti, rėkšti, skabtyti: *Skobti obuolius.*

Apie šias ir anksčiau minėtas veiksmažodžių poras, kurios turi homonimiškas bendratis, bet nesisieja pagal tranzityvumą, galima sakyti, kad kai kurios jų yra atsiradusios dėl naujai pasidarytų vardažodinių vedinių, supanašėjusių bendraties formomis su jau buvusiais veiksmažodžiais, plg. *raūsti* (*raūsia*, *raūsė*) || *raūsti* (*raūsta*, *raūdo*). Šių vedinių antrinis pobūdis dar gali būti juntamas ir dabartinės kalbos požiūriu, nes šalia jų vartojami ir vardažodžiai, pvz.: *dulkti* (:*dulkē*), *juosti* (:*jūdas*), *niūkti* (:*niūkūs*), *raūsti* (:*raūsvas*), *skaūsti* (:*skaudūs*), *surikhti* (:*sunkūs*). Vadinas, čia esama tam tikro intarpinių ir *-sta* kamienų produktyvumo atspindžio. Antra vertus, kai kurie veiksmažodžiai su galūnėmis *-ia* taip pat gali būti suvokiami kaip išvestiniai garsų veiksmažodžiai, plg. *bařkšti* (*bařškia*, *bařškē*), *pařpti* (*pařpia*, *pařpē*), *puřpti* (*puřpia*, *puřpē*), *piěpti* (*piěpia*, *piěpē*), *kliōkti* (*kliōkia*, *kliōkē*). Šie veiksmažodžiai savo ruožtu atspindi *-ia* kamieno, paties produktyviausio kamieno, darumą (Ten pat, 89).

Tai kartu rodytų, kad naujai iš vardažodžių pasidarytieji tranzityviniai ir intranzityviniai veiksmažodžiai turi galimybę supanašeti su kitais jau turimais veiksmažodžiais bendratimi ir atitinkamomis kitomis formomis ir gal net pakliūti į jų traukos lauką.

Giminiškos šaknies tranzityviniai ir intranzityviniai veiksmažodžiai turi žymiai realesnių galimybių supanašeti. Ir visų pirma tai pasakytina dėl to, kad dalis šių veiksmažodžių, kaip rodo DLKŽ, reikšmės atžvilgiu néra nuosekliai priešinami. Tam tikrais aspektais kai kurie jų turi daugiau reikšmės bendrumo negu skirtumų (Urbutis 1981, 60).

Be to, daugumas DLKŽ teikiamų tranzityvinių veiksmažodžių gali būti vartojami ir intranzityviai. Šalia tranzityvinių reikšmių pagal semantikos dėsnius ne-

retas jų turi įgavęs ir intranzityvinių. Iš to plaukia išvada, kad vartojami intranzityviai, kai kurie veiksmažodžiai gali išvirsti intranzityviniais (tarpus nepopuliarioms ar neaktualioms jų tranzityvinėms reikšmėms). Su intranzityviniais veiksmažodžiais taip atsitiktį gali, rodos, jau rečiau, nes tranzityviai jie vartojami sunkiau, rečesnis kuris iš jų įgyja tranzityvinių reikšmių. Plg. dvejopai vartojamą žer̄ti, žer̄ti (*Krosn̄i žerti. Žarijas žerti. Saulutē spindulius žeria* ir *Kur taip sveikas žeri?* (eini, važiuoji) ir tik intranzityviai vartojamą žirti (*Žiežirbos žýra į šalis. Akys žýra* (spindi, raibsta)). Tačiau tokį veiksmažodžių dar išlieka semantinio derinimo su subjektu skirtumas – žer̄ti vartojamas su vardažodžiais, žymintais aktyvius subjektus, o žirti – su vardažodžiais, reiškiančiais negyvus daiktus, neaktyvius subjektus.

Vis dėlto, kai kurie tranzityviniai veiksmažodžiai rodo didesnį semantinį paslankumą ir gali būti derinami su tais pačiais subjektais, kaip ir intranzityviniai. Plg. trirekšmę jau minėtą nérti, kurio dvi reikšmės visiškai sutampa su abiem turimom nirti reikšmėmis: 1.1. leistis, grimzti į vandenį: *Nerk, kur giliau. Nérē į gilumą; Jis niro gilyn.* 3.2. greitai eiti, bėgti, sprukti: *Vaikai nérē pro duris. Léktuvas neria į debesis; Vaikas niro iš akių. Jei matysi, kad blogai – nirk.* Kaip matyti, šie abu veiksmažodžiai sakiniuose vartojami visiškai vienodai, semantiškai derinami su tokiais pačiais vardažodžiais.

Ryškios semantinės priešpriešos nebuvinamas visiškai derinasi su didesniu -ia kamieno įsigalėjimu. Todėl niekas netrukdo, pavyzdžiui, rytu aukštaičių tarmės atstovui perimant literatūrinės kalbos žodį *skaūda* nesąmoningai priderinti jį prie -ia kamieno ir perdirbtį į *skaūdžia*, bent ligi jis nesupranta literatūrinės kalbos *skaūdžia*. ([*Gydytojas*] klausia: *kur tau skaūdžia?*). Kalbos praktikoje kartais supainiojami *dulkia* ir *dulksta*, ypač kai jie vartojami su subjektais, kurių „gyvumas – negyvumas“ ar „aktyvumas – inaktyvumas“ nėra ryškus (*kelias, lietus*). Be konteksto neaišku, pagal kokias paradigmas kaitoti *bařkšti I* ir *bařkšti II*, jei nežinome, apie ką bus kalbama. Pagaliau net *bařkšia* ir *bařkšta* kalbų mokymo praktikoje prilygsta paronimams, kurie yra vienas dažniausiu interferencijos atvejų (Михальченко 1984, 181 – 188).

Homoformos ypač rodo, jog žodynuso, kad jie būtų naudingi kalbos mokymui ar mokymuisi, prie kiekvienos veiksmažodžio reikšmės reikia nurodyti subjektus ir, žinoma, kiek įmanoma, objektus. Psichologijos mokslo nustatyta, kad regimųjų stimulų atpažinimas prasideda pačia bendriausia jų charakteristika, kuri paskui papildoma tolydžio įžvelgiamomis vis naujomis detalėmis (Гофман 1986, 25). Kalbėtojas, kaip ir klausiantysis, subjektina ir fokusuoja būtent veikėją (Engelkamp, Zimmer 1983). Juo subjektas aktyvesnis, juo didesnė ir tranzityvumo tikimybė (Hopper, Thompson 1982, 3). Žodynai, žinoma, ne vien tik homoformų ar homonimų su subjektais ir objektais ypač būtini automatinei tekstu analizei (Пиотровский 1987, 73). Kalbančiojo ir kalbininko dėmesys kalbai turėtų būti artimas bent tiek, kad nebūtų užmirštama nei semantika, nei forma.

LITERATŪRA

Engelkamp J., Zimmer H. D. Dynamic Aspects of Language Processing: (Focus and Presupposition). B., etc.: Springer, 1983.

Hopper P. J., Thompson S. A. (eds.) *Studies in Transitivity (Syntax and Semantics 15)*. N. Y.: Academic Press, 1982.

Jakaitienė E. Lietuvių kalbos leksikologija. V., 1980.

Kazlauskas J. Lietuvių kalbos istorinė gramatika. V., 1968.

Lietuvių kalbos gramatika / Vyr. red. K. Ulydas V., 1971. T. 2.

Paulauskienė A. Gramatinės lietuvių kalbos veiksmažodžio kategorijos. V., 1979.

Urbutis V. Baltų etimologijos etiudai. V., 1981.

Zinkevičius Z. Lietuvių kalbos istorinė gramatika. V., 1981. T. 2.

Бок Р., Гарниш Г., Штарке Г. К вопросу о современном немецком языке в ГДР и ФРГ // Актуальные проблемы языкоznания ГДР. М.: Прогресс, 1979. С. 267–281.

Виноградов В. В. Избранные труды. Исследования по русской грамматике. М., 1976.

Гофман И. Активная память. Экспериментальные исследования и теории человеческой памяти / Пер. с нем. М.: Прогресс, 1986.

Грамматика литовского языка / Гл. ред. В. Амбразас. Вильнюс, 1985.

Золотова Г. А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса. М., 1982.

Золотова Г. А. Очерк функционального синтаксиса русского языка. М., 1973.

Исаченко-Лисовая Т. А. Номоканон с толкованиями Вальсамона в переводе Евфимия Чудовского (конец 17 в.). Особенности языка и перевода // ВЯ. 1987. № 3. С. 111–121.

Кациельсон С. Д. К понятию типов валентности // ВЯ. 1987. № 3. С. 20–32.

Коноценко В. И. Функционирование русского языка на Украине // ВЯ. 1985. № 5. С. 25–34.

Красикова Т. И. Историческое развитие омонимии в английском языке. Владивосток, 1984.

Криницкайте С. А. К общей теории глагольной переходности (на материале литовского языка): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. М., 1980.

Михальченко В. Ю. Проблемы функционирования и взаимодействия литовского и русского языков. Вильнюс, 1984.

Панькин В. М. Русский язык в межнациональном общении. Проблема интерференции // ВЯ. 1986. № 2. С. 7–15.

Пиотровский Р. Г. Лингвистические автоматы и машинный фонд русского языка // ВЯ. 1987. № С. 69–73.

Пути повышения культуры русской речи на Украине. Киев, 1986.

Розенталь Д. Э. Управление в русском языке: Словарь-справочник. 2-е изд., доп. М.: Книга, 1986.

Степанов Ю. С. Имена. Предикаты. Предложения. М., 1981.

Степанов Ю. С. Методы и принципы современной лингвистики. М., 1975.

Степанов Ю. С. Основы общего языкоznания. М., 1975.

Йым А. Отражение семантики слова в переведном словаре // Вопросы сопоставительного изучения лексики и грамматики (на материале эстонского и русского языков). Таллин, 1982. С. 24–41.

ПЕРВИЧНЫЕ ГЛАГОЛЫ ЛИТОВСКОГО ЯЗЫКА С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ПЕРЕХОДНОСТИ (ОМОФОРМЫ ИНФИНТИВА)

Резюме

В статье представлены все омоформы первичных глаголов литовского языка с точки зрения формальной и семантической переходности. Для предупреждения ошибок управления, характерных для взаимодействия языков, а также для автоматического анализа текстов рекомендуется в словарях указывать при глаголах употребительные субъекты и объекты. Обращается также внимание на возможные случаи смешения парадигм переходных и непереходных глаголов. Утверждается, что взгляды на язык говорящего и языковеда должны совпадать хотя бы в такой мере, чтобы одинаковое внимание уделялось как семантике, так и форме.